

CEVAP HAKKI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Asistan Özkan TIKVEŞ

İçindekiler :

KISALTMALAR VE BİBLİYOGRAFYA

GİRİŞ

§ 1 — Cevap Hakkı Kavramı ve Gelişimi

1 — Kavram ve Tarifi

a) Kavram

b) Tarif

2 — Tarihi Gelişim (Genel olarak)

§ 2 — Mukayeseli Hukukta Cevap Hakkı İle İlgili Prensipler

1 — Basın Yoluyla Yapılan Yayınlar Bakımından

a) Cevap Hakkının Anayasa Müessesesi Olarak Düzenlenmesi

b) Uygulama Kanunlarında Yer Alan Hükümler

aa) ABD ve İngiltere'de

bb) İsviçre'de

cc) Fransa'da

dd) İtalya'da

ee) Avusturya'da

ff) Batı Almanya'da

2 — Radyo (Televizyon) ve Sinema yoluyla yapılan yayınlar bakımından

a) Çeşitli Ülkelerde

b) Batı Almanya'da

§ 3 — Türk Hukukunda Cevap Hakkı ile İlgili Prensipler ve Mevzuatın Değerlendirilmesi

1 — Cevap Hakkının 1961 Anayasasında Düzenlenmesi

2 — Uygulama Kanunlarında Cevap Hakkı İle İlgili Hükümler

a) Basın Yoluyla Yapılan Yayınlar Bakımından

aa) Basın Kanunu, m. 19.

bb) 298 Sayılı Kanun, m. 176.

b) Radyo (Televizyon) ve Sinema Yoluyla Yapılan Yayınlar Bakımından

aa) 359 Sayılı Kanun, m. 19 ve 11.

bb) Sinema Filimlerinin Durumu

SONUÇ

K ı s a l t m a l a r v e B i b l i y o g r a f y a**A — Kısaltmalar**

AD.	: Adalet Dergisi
Any.	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
bkz.	: bakınız
f.	: fıkra
Gzt.	: Gazete
İD.	: İdare Dergisi (Türk İdare Dergisi)
m.	: madde
RG.	: T. C. Resmî Gazete
s.	: Sahife
S.	: Sayı
TMTD.	: T. C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi

B — Bibliyografya

- AKGÜÇ, A.** : İtalyan Basın Kanunu, İD., XX, S. : 196
- ALDIKAÇTI, O.** : Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, c. I - II, İstanbul 1966.
- ALYAT, T.H.** : Le nouveau régime de la presse, Paris 1937.
- BASIN KANUNU,
BASINLA İLGİLİ
KANUN HÜKÜMLERİ** : Yayınlayan: T.C. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınlar ve Haberler Dairesi, (Teksir), Ankara 1963.
- BİOLLEY, G.** : Le droit de réponse en matière de presse, (Thèse), Paris 1963.
- LÜTEM, İ.** : Yeni Anayasalar, c. I - IV, Ankara 1953 - 1954
- DORE** : René DORE, Du droit de réponse en matière de presse, (Thèse), Paris 1902.
- DÖNMEZER, S.** : Basın Hukuku, c. I, Genel Prensipler, Basın Hürriyeti, Değiştirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul 1964.
- DÖNMEZER, S.** : Matbuat Suçları, İstanbul 1946.
- ERMAN, S.** : Sistematik ve İzahlı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat, İstanbul 1953, (Eki, İstanbul 1954).
- ERMAN, S. - ÖZEK, Ç.** : İzahlı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul 1964.
- ERTUĞ, H.R.** : «Basın Hukuku Mes'eleleri», Cevap Hakkı, Siyasî İlimler Mecmuası, 1950, c. XIX, S. : 228.
- ESCHENBURG, Th.** : Staat und Gesellschaft in Deutschland, 5. Bası, Stuttgart 1962.
- GIESE - SCHUNCK** : Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 6. Bası, Frankfurt/Main, 1962.

- GÖLCÜKLÜ, F.** : Radyo ve Televizyonda Düzeltme ve Cevap Hakkı, SBFD., c. XX, S.: 4.
- KRÜGER, H.** : Allgemeine Staatslehre, Stuttgart 1964.
- KUBALI, H.N.** : Anayasa Hukuku, Genel Esaslar ve Siyasî Rejimler, İstanbul 1965.
- LEDRE, Ch.** : Histoire de la presse, Paris 1958.
- LEILING, O.H.** : Persönlichkeitschutz und Meinungsfreiheit, München 1959.
- LÖFLER, M.** : Presserecht, Kommentar, München 1955.
- LUDWIG, C.** : Schweizerisches Presserecht, Basel 1964.
- MÜFTÜOĞLU, H. - BAŞAK, G.** : Basın - Yayın ve Turizm Mevzuatı, İstanbul 1958.
- ÖZÇELİK, A. Selçuk** : 1961 Anayasası Ders Notları, Fas. : I, İstanbul 1965.
- PHILIPPIDES, T.** : Die Grundzüge des griechischen Pressestaatsrechts, 1961.
- PINTO, R.** : La Liberté d'opinion et d'information, Paris 1955.
- REHBINDER** : Die öffentliche Aufgabe und rechtliche verantwortlichkeit der Presse, Berlin 1962.
- SCHNEIDER, F.** : Presse - und Meinungsfreiheit nach dem Grundgesetz, München 1962.
- SCHÜLE - HÜBER** : Persönlichkeitsschutz und Pressefreiheit, Tübingen 1961.
- SOLAL, L.** : Dictionnaire de droit de la presse, Paris 1959.
- FERROU, F.** : L'information, Paris 1962.
- TOULEMON, A.** : Code de la presse, Paris 1964.
- TUNAYA, T. Z.** : Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku, İstanbul 1966.

GİRİŞ

1961 Anayasası, düzeltme ve cevap hakkını bir anayasa müessesesi haline getiren anayasalar arasında en teferruatlı hükmü (m. 27) ihtiva etmekte, aynı hükmüyle prensip olarak bütün kitle haberleşme araçlarının yayınlarına karşı cevap hakkını anayasa teminatı altına almış olmaktadır.

Düzeltme ve cevap hakkını, -teknik imkânlar gözönünde bulundurulmak şartıyla- bütün kitle haberleşme araçlarının yayınlarına karşı tanıyan Anayasanın 27 nci maddesi, kendi alanında tek (unique) tir. 27 nci maddenin bu özelliği, cevap hakkı müessesesini mukayeseli hukuk metoduyla incelememizin başlıca sebebini teşkil etmiştir. Meselenin, Türk Anayasa Hukuku açısından da önemi vardır. Bir kere, cevap müessesesi, uzun yıllar basın hürriyetini lüzumundan fazla sınırlamış ve çok kötü kullanılışı yüzünden de

sevkedilen hükümlerde bir türlü istikrar sağlanamamıştır. Diğer yandan, 1 Mayıs 1964'ten itibaren yürürlüğe giren 359 sayılı TRT Kanununun 19 uncu madesinde, 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 19 uncu maddesine paralel hükümlerle radyo (televizyon) yayınlarına karşı da bu hak düzenlenmiş, ayrıca partiler için nevi şahsına münhasır bir «cevap hakkı» ihdas edilmiştir.

§ 1 — Cevap Hakkı Kavramı ve Gelişimi

1 — Kavram ve Tarifi

a) Kavram

Cevap hakkı (Droit de réponse), ilk olarak 25 Mart 1822 tarihli Fransız Basın Kanununda yer almıştı. Bu kanunun yerine geçen 1881 Basın Kanununda ise cevap hakkının yanında Düzeltme hakkı (Droit de rectification) kavramı (1) da tanzim edilmiştir.

Anglo - Amerikan hukunda, bu müesseseyi ifade etmek üzere yerleşmiş bir kavram yoktur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul olunan 16.12.1952 tarihli Sözleşmenin İngilizce metninde tashih hakkı (right of correction) terimi, 1874 tarihli Alman Basın Kanununda «cevapların basılması ödevi» (Pflicht zum Abdruck von Entgegnungen) tâbiri (2), 1948 İtalyan Basın Kanununda ise «Cevaplar ve Tashihler» tâbiri kullanılmıştır (3).

1864 Matbuat Nizamnamesinde «cevap hakkı» kavramı (m. 8), 1909 Matbuat Kanununda ise «Cevap ve Tekzip» tâbiri kullanılmıştır.

Cumhuriyet döneminde, 1931 Matbuat Kanununda, «Cevap hakkı» (m. 48), 1950 Basın Kanununun ilk şeklinde «Cevap ve Düzeltme Hakkı» (m. 19), 1956'da değiştirilen aynı maddede «Cevap ve Tekzip Hakkı» tâbiri kullanılmıştır. 1960 değişikliğiyle Basın Kanununun ilk şekline, «Cevap ve Düzeltme Hakkı» terimine dönülmüştür.

1961 Any. sında, «Düzeltme ve Cevap Hakkı» (m. 27) terimi kullanılmıştır.

359 sayılı TRT Kanunda, kişilere tanınan cevap hakkı için (Düzeltme ve Cevap Hakkı» (m. 19); partilere tanınan bir imkân için «Cevap Hakkı» (m. 11) kavramı kullanılmıştır.

(1) Bkz. Lucien SOLAL, Dictionnaire de droit de la presse, Paris 1959, S. 117.

(2) LOFFLER, Kommentar, s. 224.

(3) Atıf AKGÜÇ (Çev.) İtalyan Basın Kanunu İD., c. XX; S. 196, s. 175.

b) Tarif

Cevap hakkı çeşitli şekilde tarif edilmiştir: Bir tarife göre, «cevap hakkı» gazetenin ve derginin sorumlu kişilerine; yayınladıkları yazılar sebebiyle kendilerine gönderilmiş olan düzeltmeyi değiştirmeden ve herhangi bir ilâve yapmadan dercetmek mecburiyetini yükler. Bir diğer tarife göre, bu hak, resmî ve özel kişilere mevkute sorumlu müdürüne yolladıkları cevapların aynı şekilde yayını imkânını sağlar (4). Ord. Prof. S. Dönmezer'e göre «cevap hakkı»; bir gazete veya mecmua neşriyatında zikir ve telmih edilmiş şahısların-neşredilen yazı hakkındaki- okuyucuların ittilâlarına arz etmeyi menfaatleri icabı telâkki ettikleri mütalâaların gazete veya mecmuanın çıkacak olan en yakın nüshasına dercettirmek yetkileridir (5). Prof. S. Erman'a göre, «cevap hakkı, mevkutenin neşriyatından müteessir olan ferde gazetecinin malik olduğu vasıtayı temin etmek suretiyle bir müsavat tesis ve adlî kazanın çok ağır işleyişine karşı garanti temin eden müessesedir (6)».

Cevap hakkı müessesesinin uygulama alanının genişlemesi sebebiyle şöyle bir tarif yapmak mümkündür:

«Düzeltilme ve cevap hakkı» kitle haberleşme araçlarıyla yapılan yayınlar sebebiyle resmî makam ve mercilere, gerçek kişilerle özel ve kamu tüzel kişilerine, adlî yargılamanın çok ağır işleyişi sebebiyle garanti temin eden bir müessesedir.

2 — Tarihî Gelişim (Genel Olarak)

1789 Fransız İhtilâli ile ilân olunan basın hürriyetinin kısa bir süre içinde kötüye kullanılmasına bir tepki olarak basında çıkan yazılarla şeref ve haysiyetleri ihlâl edilen kişilerin bunlara cevap verebilmelerinin sağlanması teklif edilmiştir (7). Bu teklif, daha sonra 1822 Fransız Basın Kanununda yer alan bir hükümle gerçekleşmiştir (8).

Böylece Kanuna giren cevap hakkı, ilk şekliyle fert için meşru müdafaa aracı idi (9). Çünkü «zikir ve telmih edilen bütün şahıslar»

(4) LUDWIG, s. 133.

(5) DÖNMEZER, Matbuat Suçları, İstanbul 1946, s. 125.

(6) ERMAN, Sistemantik İzahlı Basın Kanunu, 1953, s. 76; ERMAN - ÖZEK, s. 87 - 88.

(7) Milletvekili Dulaure tarafından 1799'da 500'ler Meclisinde yapılan Kanun teklifi kabul edilmemişti. Bkz.: LÖFFLER, Kommentar, s. 191.

(8) Bkz. DORE s. 2 - 4.

(9) DORE, s. 2; T. PHILIPIDES, Die Grundzüge des grichischen Pressestrafrechts, Bonn 1961, s. 29.

için böyle bir imkân tanınmıştı (10). Cevap hakkı, gerçeği ortaya çıkaracak veya ispatına yardım edecek bir müesese olarak düzenlenmiş değildi. Gerçek, muhakeme neticesi ortaya çıkacağına göre, şekli şartlara uygun bir cevap veya düzeltme, hakikatı ihtiva etmese de yayınlamalıdır, telâkkisi hâkimdi (11).

§ 2 — Mukayeseli Hukukta Cevap Hakkı ile İlgili Prensipler

1 — Basın Yoluyla Yapılan Yayınlar Bakımından

a) Cevap Hakkının Anayasa Müessesesi Olarak Düzenlenmesi

Cevap hakkı, birçok ülkelerde bir anayasa müessesesi olarak düzenlenmiş değildir. Buna rağmen, cevap hakkının yalan ve yanlış haberlerin bir müeyyidesi olarak anayasa teminatı altında bulunduğu kabul edilmektedir (12).

Bâzi anayasalarda ise, bu hak bir anayasa müessesesi halinde düzenlenmiştir. 1945 tarihli Guatemala Any. sının 36 ıncı maddesinin ikinci fıkrasında, «... memurların resmî mahiyetteki tasarruflarından dolayı tenkit edilmelerinin veya fiillerinin ortaya çıkarılmasının suç sayılmıyacağı» belirtildikten sonra «böyle bir muameleye maruz kalanların savunmalarının veya tekziplerinin yayını isteme hakkına» sahip buldukları açıklanmaktadır (13).

1952 tarihli Yunan Any. sının 14 üncü maddesinde de «basın yoluyla yapılan, gerçeğe aykırı yayınların düzeltilmesi şeklinin... Kanunla tanzim edileceği» belirtilmiştir (14).

b) Uygulama Kanunlarında Yer Alan Hükümler

aa) A. B. D.'de ve İngilterede

Anglo - Amerikan hukuklarında «cevap hakkı» müessesesi genel-

(10) LÖFFLER, Kommentar, s. 191.

(11) Bu hükümlerle, düzeltme ve cevap metinlerinde bir bakıma gerçeklerin tevil edilmesine de imkân verilmiş oluyordu (LÖFFLER, Kommentar, s. 191).

(12) SCHNEIDER, s. 102; REHBİNDER, Die Öffentliche Aufgabe und rechtliche verantwortlichkeit der Presse, Berlin 1962, s. 52; ESCHENBURG, s. 395; GIESE - SCHUNCK, s. 12 vd. 23 Mayıs 1949 tarihli Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasında düzeltme ve cevap hakkı ile ilgili olarak pozitif bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Federal Anayasanın 5 inci maddesinde, haberleşme hürriyetini teminat altına alan hükümler muvacehesinde 1 inci maddede ilân olunan «insan şahsının (şerefının) mukaddesliği» prensipi şu şekilde yorumlanmaktadır: Basının esas fonksiyonu gerçeğe uygun haber vermektir. Sırf bu fonksiyonu yapabilmesi için basın hürriyeti teminat altına alınmıştır.

(13) Bkz. : DARESTE, s. 560 - 561.

(14) Bkz. : PHILIPPIDES, s. 11 - 12; DARESTEYE ZEYİL, s. 1606.

likle kabul edilmemektedir. A. B. D.'e yalnız Nevada'da 1911 tarihli bir kanunla cevap hakkı tanınmıştır (15).

İngilterede 1852 tarihli bir kanunla (Defamation Act) yapılan yayınlar dolayısıyla yazara özür dileme imkânı verilmiş, yayına hedef olan kişinin de teamüle uygun olarak cevabını yayınlatabilmesi kabul edilmiştir. (16).

bb) İsviçre'de

1837 tarihli Schaffhausen, 1837 tarihli Graubünden, 1834 tarihli Tessin basın kanunları basın hürriyetinin kötüye kullanılması hallerinde «düzeltme mecburiyeti»ni kabul etmişti (17). Ancak, bugün İsviçre'de cevap hakkı, sadece Waudt Kantonunun 14 Aralık 1937 tarihli Kanunu değiştiren 19 Kasım 1941 tarihli Basın Kanununda yer almaktadır (18). Waudt Kantonunda yürürlükte bulunan cevap hakkı ile ilgili hükümler; 24.7.1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanununun 19 uncu maddesinin ilk düzenlenişinde, İtalyan Basın Kanundaki hükümlerle birlikte kaynak teşkil ettiği için (19) bu tanzim şekli üzerinde duracağız. Bu Kanunda, cevap hakkının kullanılması kısa bir süre ile (10 gün) tahdit edilmiştir. Düzeltme ve cevap metninin ihtiva etmesi gereken şekli şartlar aşağıda belirteceğimiz mukayeseli hukuk esaslarına tamamen uygundur. Parasız yayınlanması kabul edilmiştir. Tüzel kişilerin de cevap hakkı vardır. Bu hakka sahip olan kimsenin ölümü halinde cevap hakkının mirasçıları tarafından kullanılabilmesi öngörülmüştür. Bu tanzim şeklinde, cevap hakkının en önemli özelliklerinde biri de cevap metninin belirtilen şartlara uyulmaması sebebiyle yayınlanmaması halinde adli mercilere başvurabilme imkânı tanınmasıdır. Cevap hakkı sahibi isterse, yetkili mahkemenin vereceği hükmü kanton dahilinde çıkan diğer gazetelerde de yayınlatabilir (20). Görüldüğü gibi, Waudt Kantonu, cevap hakkı ile ilgili maddesi, itirazı halletmek hususunda adli mercileri yetkili kılması bakımından 5680 sayılı Basın Kanununun 19 uncu maddesinin ilk şekline benzemektedir. Gerçekten, 19 uncu maddede düzeltme ve cevap metni yayınlanmaması halinde Sulh Mahkemesinin karar verebilmesi öngörülmüştü. Ancak sonradan

(15) LÖFFLER, Kommentar, s. 225.

(16) LÖFFLER, Kommentar, s. 225; TOULEMON, s. 22.

(17) LUDWIG, s. 133; SCHERRER, Die Begrenzung der Pressefreiheit, s. 18.

(18) LUDWIG, s. 133.

(19) ERTUĞ, H. R. «Basın Hukuku Mes'eleleri II», Cevap Hakkı Siyasî İlimler Mecmuası, 1950, S. : 228, c. XIX, s. 457 - 459.

(20) LUDWIG, s. 180 - 181.

1956 ve 1960 değişikliği ile bundan vazgeçilmiş ilk değişiklikte savcılar, ikinci değişiklikte ise, Sulh Ceza Hâkimi ile Asliye Ceza Hâkimi yetkili kılınmıştır (21).

cc) Fransa'da

29 Temmuz 1881 Fransız Basın Kanununun 29 Eylül 1919 tarihli kanunla değiştirilen 13 üncü madesinde, 1822 tarihli Kanundan farklı olarak düzenlenen «Cevap Hakkı» (Droit de réponse) ile Kanununun 12 nci maddesindeki «Düzeltilme Hakkı» (Droit de rectification) ayırımı diğer ülkelerin basın kanunlarına önemli bir etki yapmıştır. Bu sistemde, cevap hakkı özel kişilerce (özel tüzel kişiler dahil), düzeltme hakkı ise âmme otoritelerini temsil eden kişilerce kullanılmaktadır (22). Bu sistemin çeşitli mahzurları üzerinde durulmaktadır. Hattâ, cevap hakkı konusunda özel kişilerle resmî makamlar arasında böyle bir ayırımın «Polis Devleti» anlayışının bir kalıntısı olduğu dahi öne sürülmüştür (23). Fransız sistemi diyebileceğimiz bu tanzim şekline karşı en büyük tenkitleri Alman hukukçuları yapmaktadır. Hâlen yürürlükte bulunan 1874 tarihli Alman Basın Kanunu, cevap hakkını bir madde halinde (paragraf: 11) düzenlemekte ve böyle bir ayırıma yer vermemektedir (24).

dd) İtalya'da

8 Şubat 1948 tarihli Basın Kanununun «cevaplar ve tashihler» başlığını taşıyan 8 inci madesinde cevap hakkı müessesesi etraflıca düzenlemiştir (26).

Prof. Eрман'a göre, «cevap hakkı» tâbiri haysiyet ve şeref dokunan, menfaati bozan neşriyat karşısında kullanılmak lâzım gelir; bir kimsenin kendisiyle ilgili neşriyat dolayısıyla yaptığı mukabeleler hakkında ise, «düzeltilme hakkı»ndan bahsetmek münasip olur (26). Demek oluyor ki, İtalyan Basın Kanunu 1881 Fransız Basın Kanununun 12. ve 13 üncü maddelerindeki ayırıma yer vermemiş-

(21) 24.7.1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanunu için bkz.: **ERMAN**, Sistematik İzahlı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat. ve EK. İstanbul, 1953 ve 1954. Bu kanunda 1956 tarihine kadar yapılan değişiklikler için bkz.: **MÜFTÜOĞLU - BAŞAK**, s. 21. Düzeltilme ve Cevap Hakkını yeniden düzenleyen 29.11.1960 tarih ve 143 sayılı Kanun için bkz.: RG.: 5.12.1960 - 10672.

(22) Bkz. **LUDWIG**, s. 58; **LEDRE**, s. 295 - 296; **TOULEMON**, s. 82. **PINTO**, s. 163.

(23) **LÖFFLER**, s. 191.

(24) Aynı Eser, s. 189 - 191.

(25) **LUDWIG**, s. 55 - 56.

(26) **ERMAN - ÖZEK**, s. 89.

tir. Cevap ve tashih (düzeltme) ibâreleri -belirtilen özellikler dışın-
da- müteradif iki terim olarak kullanılmıştır (27).

ee) Avusturya'da

Avusturya Basın Kanunu, cevap hakkı ile ilgili olarak ayrı bir sistem kurmuştur. Gerçeğe uymıyan cevapların yayınlamasını önle-
mesi bakımından Basın Kanununun 23 üncü paragrafının İkinci fıkrası
önemli bir hüküm koymuştur. Bu hükümle, cevabın gerçeğe uyma-
dığı evrak üzerinde ispat edilirse cevabın yayınlanmayacağı belirtil-
miştir. Ancak, cevabın bu yolla yani gerçeğe uymadığının evrak üye-
rindeki tetkikatla yayınlanmasının önlenmesi halinde ise, nâşirin za-
rar - ziyan dâvası açabileceği kabul edilmiştir. Aynı paragrafın yedinci
fıkrasında: «Nâşir yayımdan sonra cevabın yalan ve fakat haberin
doğru olduğunu ispat ederse, zarar - ziyan dâvası açmak hakkı var-
undur» denilmektedir (28). Görüldüğü gibi, Avusturya Basın Kanun-
unmevkuteyi çıkarana haberin doğruluğunu ispatlaması imkânını
vermekte ve bu suretle en çok şikâyet konusu yapılan bir hususu
halletmiş bulunmaktadır. Cevabın yalan olması durumunda dahi
nâşir için zarar - ziyan dâvası açmak imkânı tanıyan hükümle ise,
yalan cevap yayınlatacağına karşı en etkili bir müeyyide (tazminat) uy-
gulanabilecektir (29).

ff) Almanya Federal Cumhuriyetinde

aaa) Federal Basın Kanunu

7 Mayıs 1874 tarihli Basın Kanununun 11 inci paragrafı, düzelt-
me hakkı- cevap hakkı şeklindeki klâsik Fransız ayırımını kabul et-
memiştir. Devlet daireleri ve resmi makamlarla fertler aynı imkân-
larla cevaplarını yayınlamak imkânına sahiptirler (30). Bu hüküm-
ler, Almanya'da yıllardanberi tatbik edilmiş ve basın kanununda

(27) Aynı Eser, s. 90.

(28) LÖFFLER, s. 224 - 225.

(29) Modern basın kanunlarının en önemli kısımlarını cevap hakkı ile ilgili hükümler teşkil etmektedir. Gerçeğe uygun cevap ve düzeltme yayınlan-
ması prensipi bu konudaki son gelişmelere uymadığı halde, Avusturya siste-
mine benzer hükümlere yer veren şu kanunların da bulunduğu belirtilmektedir:
20.7.1831 tarihli Belçika Kanununun 13 üncü maddesi, 1851 tarihli Danimarka
Basın Kanununun 11 inci maddesi, 1869 tarihli Lüksemburg Kanununun 23 üncü
maddesi, 1917 tarihli Meksika Basın Kanununun 27 inci madesi, 1902 tarihli Nor-
veç Ceza Kanununun 430 uncu paragrafında yer alan hükümlerle gerçeğe uygun
cevapların yayınlanması imkânı tanınmıştır (LÖFFLER, s. 224).

(30) LÖFFLER, s. 189 - 191.

yapılan çeşitli değişiklikler sırasında olduğu gibi bırakılmıştır. Son yıllarda, Basın Kanununun 11 inci paragrafının bir hayli eskimesi ve zamanın ihtiyaçlarını karşılamaması sebebiyle «Şahsiyet Haklarının Korunması Hakkında» bir kanun tasarısının 25 inci paragrafıyla yeni hükümler getirilmesi teklif edilmektedir. Diğer taraftan, yürürlükteki 11 inci paragraf «gerçeğe uygun cevapların yayınlanacağı» prensibini koyduğu için 1881 Fransız Basın Kanununun sisteminden ayrılmakta ve lâfzı itibariyle Avusturya Basın Kanunuyla benzerlik göstermektedir.

1874 tarihli Alman Basın Kanununun «Cevapların Yayını Ödevi» başlığını ihtiva eden 11 inci paragrafında şöyle denilmektedir:

«(1) Mevkutenin mes'ul müdürü bir Devlet Dairesi veya özel kişi tarafından yollanan cevap metnini, eğer ilgilinin imzasını taşır, ve münderecatı itibariyle suç teşkil edecek bir mahiyette değilse ve gerçeğe uygun ise, yayınlamakla ödevlidir.

«(2) Yollanan bu cevap metni, alındıktan sonra mevkutenin çıkacak ilk nüshasında cevap teşkil eden yazının yerinde ve aynı harflerle yayınlanır.

«(3) Cevap metni, daha önce yayınlanan yazının miktarını aşmadıkça parasız yayınlanır (31)».

Bu maddeye karşı yapılan tenkitlerin başında; cevap hakkının belirli bir süre ile tahdit edilmemiş olması gelmektedir. Ayrıca, cevap hakkının diğer şartlarının tafsilâtı bir şekilde gösterilmemiş olması da itirazlara sebep olmaktadır. Bu eksikliklerine rağmen, mevcut hükümlerin tatbikatta, cevapların polemik şekilde uzamasını önlediği görülmektedir (32). Bu madde, cevap hakkını sadece basın yoluyla yapılan yayınlar bakımından düzenlenmiştir. Radyo ve Televizyon idarelerinin federe devletlerin bünyesinde bulunması sebebiyle Federal Almanya Cumhuriyetindeki birçok federe devletlerde; cevap hakkı müessesesi yeni eyilimlere tamamen uygun olarak kendi kanunlarında tanzim olunmaktadır. Bu da göstermektedir ki, İmparatorluk döneminden kalma 1874 tarihli Basın Kanunu ihtiyaçları karşılayamayacak kadar eskimiştir (33). 1874 tarihli Basın Kanununun gerek teknik gelişmelere ve gerekse zamanın ihtiyaçlarına cevap vermemesi karşısında 1952 yılında yeni bir tasarı hazırlanmış ve bu tasarının 7 nci paragrafının 1 inci fıkrasında; «Basın yoluyla ancak gerçeğe uygun hususların yayınlanabileceği» esası konulduktan son-

(31) 1874 Alman Basın Kanununun metni için bkz. : LÖFFLER, s. 189; LUDERS, s. 10.

(32) Bkz. : LÖFFLER, s. 191, 210; PHILIPPIDES, s. 31.

(33) ESCHENBURG, s. 395.

ra «yanlış olan veya yanlış anlaşılmaya müsait yayınların» derhal düzeltilmesi kabul edilmiştir (34). Yukarıda belirtildiği üzere, yürürlükte bulunan 11 inci paragrafına karşı yapılan itirazların başında bu hükümlerin ancak gerçeğe uygun cevaplarını yayınına imkân verdiği hususudur. «Düzeltilme ve cevap hakkı»nın şahsiyet hakları ile olan yakın ilgisi bu hakkın sınırlarının ne olacağı meselesinin halini güçleştirmektedir. Diğer taraftan, cevap hakkının siyasî ve ticarî maksatlara âlet edilmemesi için bu hakkı kullanacak şahısların yayınlara «ilgili» olması gerekmektedir (35).

bbb) Federe Devletler Basın Kanunları

Yürürlükte bulunan 1874 tarihli Federal Basın Kanununun zamanın ihtiyaçlarına cevap vermemesi karşısında, federe devletler cevap hakkı müessesesini ayrı hükümlerle düzenlemek yolunu tutmuşlardır (36). Bunların arasında, Hessen Basın Kanunundaki hükümler ilgi çekicidir. 23.6.1949 tarihli Kanunda, düzeltme ve cevap hakkının kullanılmasında Federal Basın Kanununun 11 inci paragrafı hükmünün aksine gerçeğe uygunluk şartı aranmamaktadır. Avusturya sisteminden tamamen ayrılmak üzere yollanan cevap veya düzeltme metnine karşı mevkutenin sorumlu müdürü ve nâşiri gerçeği ispat etmek hususunu kabul etseler dahi kendilerine böyle bir imkân tanınmamıştır. Ayrıca, cevap hakkı gayet geniş tutulmuş, yalnız haberler ve mütad yazılara (makale, fıkra vb.) karşı değil, aynı zamanda siyasî, iktisadî ve san'at yazılarına karşı dahi cevap hakkı tanınmıştır. Kanun, bu hususta cevaba konu teşkil eden yazının «Kamu oyunda bıraktığı etkiyi» bir ölçü olarak kabul etmiştir (37). Modern görüşlerin bir ifadesi olan 1949 tarihli Kanun, 25.10.1958'de değiştirilmek suretiyle eski hükümler daha mükemmel bir hale sokulmuştur. Hessen Devletinin Basın Kanununun önemli özelliği 10 uncu paragrafının 5 inci fıkrasında yer almaktadır. Bu hükme göre, gerçeğe uygun olarak yayınlanan yasama mec-

(34) LUDERS, s. 267.

(35) LÖFFLER, s. 192 - 193.

(36) 1874 tarihli Alman Basın Kanunu (1.7.1883; 3.6.1914; 6.2.1924; 4.3.1931; 28.6.1935; 4.8.1953 tarihlerinde değişikliğe uğramıştır) halen Berlin, Bremen, Hamburg, Niedersachsen, Nordhein - Westfallen, Rheinland - Pflaz, Schleswig - Holstein, Württemberg - Baden ve Württemberg - Hohenzolern federe devletleri için yürürlükte bulunmaktadır. Bremen, Hamburg, Nordhein - Westfallen, Schleswig - Hollstein ve Württemberg - Baden tamamlayıcı hükümler koymuşlardır. Bayern ve Hessen, Federal Basın Kanununun yerine kaim olmak üzere yeni basın kanunları çıkarmışlardır (Bkz.: LUDWIG, s. 55; LÖFFLER, s. 22).

(37) LÖFFLER, s. 223.

lislerinin alenî görüşmelerine ait yazılar, düzeltme ve cevap hakkının kullanılmasına konu teşkil edemez (38).

Bayern Kanununun 10 uncu maddesi cevap hakkı ile ilgili olarak Federal Basın Kanununun 11 inci paragrafına atıf yapmakta, farklı olarak «cevap metnindeki imzanın tereddüt edilmesi halinde» tevsikinin istenebileceğini derpiş etmektedir (39).

Wüttemberg - Baden Basın Kanununun 8 inci paragrafı buna benzer hükümlerle cevap hakkını tanzim etmiştir. 1 Nisan 1949 tarihli bu kanuna göre, cevap ve düzeltmeler parasız olarak yayınlanır (40).

2 — Radyo (Televizyon) ve Sinema Yoluyla Yapılan Yayınlar Bakımından.

a) Çeşitli Ülkelerde

Radyo (televizyon) ve sinema'nın genel fonksiyonlarını basınla birlikte yapmaları sebebiyle -bazı teknik güçlükler istisna edilirse- bu yayınlara karşı da ; gerçeklerin tahrif edilmesi veya kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması hallerinde cevap hakkının tanınması gerekir (41). Bu hak radyo yayınlarına karşı ilk defa olarak II. Dünya Savaşından hemen sonra Alman federe devletlerinin radyo kanunlarında tanınmıştır. Özerk kamu tüzel kişiliğine sahip olması dahi Radyo Yayınlarında «tarafsız» esaslarının gerçekleşmesine yetmiyeceği mülâhazasıyla, bu yayınlarla haysiyet ve şereflere tecavüz veya yalan ve yanlış haberlere karşı cevap hakkının tanınması bir zaruret halinde ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1949'ta Japonya'da da cevap hakkı radyo yayınlarına da teşmil edilmiştir (42).

Cevap hakkının sinema yoluyla yapılan yayınlardan özellikle haber filimlerine karşı da tanınması yönündeki gayretler ise bir ülke hariç, henüz gerçekleşmemiştir (43).

(38) Hessen Basın Kanunundaki yenilikler ve kanun metni için bkz. : LÖFFLER, «Persönlichkeitschutz und Pressefreiheit» in Persönlichkeitsschutz und Pressefreiheit. München - Berlin, 1959, s. 10 ve Anhang s. 66.

(39) Bkz. : LÖFFLER, s. 222; LÜDERS, s. 48.

(40) LÜDERS, s. 81.

(41) Bkz. KRÜGER, s. 218 - 219; ESCHENBURG, s. 395 vd. ; SCHNEIDER, s. 80 vd; PINTO, s. 163.

(42) Bkz. : TERROU, s. 119; BIOLLEY, s. 163.

(43) İkinci Dünya Savaşından önce Fransa'da radyo ve sinema filmleri yoluyla yapılan yayınlara karşı da cevap hakkının tanınmasına lüzum görülmüş ve bunun üzerine 1936 yılında 1881 tarihli Fransız Basın Kanun yerine hazırlanan tasarıda cevap hakkına yer verilmiştir. Tasarının 13 üncü maddesinde radyo ve film yoluyla yapılan yayınların cevaplandırılması için iki günlük bir süre kabul edilmişti Müddetin bu kadar kısa tutulmasına sebep özel-

b) Almanya Federal Cumhuriyetinde

aa) Südwest Radyosu Kanunu

1948 tarihli Südwest Radyosu hakkındaki Kanununun 10 uncu maddesi «düzeltmeler» başlığını taşımakta radyo yoluyla yapılan yanlış yayınların fertler veya Devlet daireleri tarafından düzeltilebileceği hükmünü koymaktadır (f. 1). Düzeltme metnin ihtiva edeceği şekil şartları hususunda umumî hükümler atıfta bulunulmuş, radyo idaresine gönderilecek metnin gerçeği açıkça belirtilmesi ve gönderenin imzasının yer alması şartı aranmıştır (f. 2) (44).

bb) Bayern Radyosu Kanunu

1948 tarihli Bayern Radyosunun Teşkilât Kanununun değişik 14 üncü paragrafının b ve c bendlerinde, şahıslar veya Devlet daireleri tarafından gönderilecek gerçeğe uygun düzeltme ve cevapların hakkaniyete uyularak yayınlaması mecburiyeti konulmuştur. Ancak, cevap metnindeki imzanın sıhhatinden şüphe edilmesi halinde, radyo idaresinin imzasının tevsikini isteyebileceği kabul edilmiştir. Cevap hakkı ile ilgili diğer prensipler şunlardır: Cevap münderecatı itibariyle suç teşkil edecek sözler taşıyorsa reddedilir. Cevap veya düzeltme, bunu konu teşkil eden yayın hangi saatte yapılmışsa o saatte yayınlanacaktır. Cevap, yapılan yayın miktarını aşamaz, derhal, parasız olarak yayınlanır (f. 2). (45).

cc) Bremen Radyosu Kanunu

22 Kasım 1948 tarihli Bremen Radyosu Teşkilât Kanununun 2 nci paragrafında radyo yayınlarının tarafsızlık esaslarına göre yönetileceği hükmü yer almaktadır. Aynı paragrafta, bu esasa aykırı olan veya yanlış anlamalara müsait yayınların aynı saatte yapılacak aynı miktardaki yayınlarla düzeltilebileceği hükmü konulmuştur.

dd) Hessen ve Baden - Württemberg Radyo Kanunları

2.10.1948 tarihli Hessen Radyosu Teşkilât Kanununda, Bayern

likle radyo yayınlarının kimin tarafından yapıldığının tesbiti hususundaki teknik güçlükler olmuştur. Bu Kanun tasarısını diğer tasarılar takip etmişse de, henüz hiçbiri kanunlaşmamıştır. (SOLAL, s. 124; DÖNMEZER, Basın Hukuku, s. 94 -95; ALYOT, Le nouveau régime de la presse, s. 36). Sinema yoluyla yapılan yayınlara karşı cevap hakkının tanındığı tek ülke hâlen Yugoslavya'dır. 9.11.1950 tarihli bir Kanunla cevap hakkı yalnız radyoya değil, televizyon ve sinemaya da teşmil edilmiştir (BIOLLEY, s. 163).

(44) LÜDERS, s. 221 - 222.

(45) Aynı eser, s. 256.

Radyosu Kanunda yer alan hükümlere benzer şekilde cevap hakkı tanzim edilmiştir. 20.6.1952 tarihli Baden - Württemberg Radyosu Kanunu da cevap hakkı müessesesine yer vermiştir (m. 6). (46).

Görüldüğü gibi, cevap hakkının radyo yayınlarına teşmili meselesi radyo idarelerinin tâbi buldukları statü ile yakından ilgilidir. Esasen radyo (televizyon) yayınlarının iktidar partisinin baskısından kurtulması için bu araçlara özerklik tanınması gerekmektedir (47).

Almanyadaki 1952 tarihli Tasarının radyo - televizyon yayınları bakımından cevap hakkını tanzim etmesi ve taşıdığı diğer eksiklikler sebebiyle 1959 tarihinde yeni bir kanun tasarısı Parlâmeto'ya sevk edilmiştir. Yeni tasarının getirdiği yenilikleri ve önemli bulduğumuz özellikleri şöyle sıralamaktadır: 1) Şahsiyet Haklarının Korunması hakkındaki bu Kanun Tasarısında basın ve radyo yoluyla yapılan yayınlar aynı ölçülerle tanzim edilmiştir. 2) Buna sebep, radyonun basının yanında büyük bir yayın vasıtası niteliği taşıması ve bu yüzden «Radyo Hürriyeti» mefhumunun ortaya çıkmasıdır (48). 3) Tasarının bir diğer yeniliği de sinema filimleri yoluyla yapılan yayınlara karşı da cevap hakkını tanımış bulunmasıdır (49). Görüldüğü üzere yeni tasarı basın ile basın dışı kitle haberleşme vasıtaları arasında cevap hakkının tanınması bakımından ayırım yapmamaktadır (50). Tasarıda bütün yayınlar hakkında 1961 Anayasamızın 27 nci maddesinde olduğu gibi genel bir hüküm konulmuştur.

§ 3 — Türk Hukukunda Cevap Hakkı ile İlgili Prensipler ve Mevzuatın Değerlendirilmesi

1 — Cevap Hakkının 1961 Anayasasında Düzenlenmesi

Eski Anayasalarımızda, cevap hakkı ile ilgili bir hüküm bulunmamakta idi. 1961 Anayasamızda, bu müessese bütün kitle haberleşme araçlarını kapsayacak şekilde 27 nci maddede düzenlenmiştir. Bu maddede, «düzeltme ve cevap hakkı» tâbirine yer verilmiş olmakla beraber, düzeltme hakkı - cevap hakkı ayırımı kabul

(46) Bkz. : LÜDERS, s. 167; LÖFFLER, s. 225; SCHÜLE, s. 62.

(47) KRÜGER, s. 211, 218 - 219; ESCHENBURG, s. 395.

(48) LÖFFLER, s. 66.

(49) LEILING, s. 26 - 27; SCHÜLE, s. 62.

(50) 1959 tarihli yeni kanun tasarısı hâlen Parlâmento da beklemektedir. Tasarının bazı hükümleri gerek siyasi çevrelerde ve gerekse basın, radyo ve film sanayii çevrelerinde geniş tartışmalara yol açmıştır. Bkz. : SCHÜLE - HUBER, s. 4; GIESE - SCHUNK, s. 25/8.

edilememiştir. Anayasanın 27 nci maddesinde, cevap hakkının ana hatları ile düzenlenmesinde, başlıca iki gaye güdülmüştür: Birincisi bu hakkın kötüye kullanılmasını önlemek isim **yeterli ve garantili** bir hüküm koymak, (51), diğeri ise dolanbaçlı yollardan ortadan kaldırılmasına engel olmak. Bu maddede, «kendileriyle ilgili» ibâresinin yer alması, cevap hakkının 1960 öncesi uygulamaları gözönünde bulundurulursa yerinde olmuştur. Gerçekten bu düzenleme, siyasî polemiklerin önlenmesi gayesi ile yapılmıştır.

27 nci maddenin asıl önemli özelliği, cevap hakkını bütün kitle haberleşme araçlarının yayınlarını kapsayacak şekilde düzenlemesidir.

2 — Uygulama Kanunlarında Düzeltme ve Cevap Hakkı ile İlgili Hükümler

a) Basın Yoluyla Yapılan Yayınlar Bakımından

aa) Basın Kanunu, m. 19

1956 tarihli ve 6733 sayılı Kanunun gerek nazari esasları bakımından ve gerekse tatbikatı itibariyle **hakkaniyet** ölçüleri dışında bazı gazete ve mecmualarla tarafsız basına karşı kullanılmasının tepkisi olarak 29.11.1960 tarih ve 143 sayılı Kanun ile cevap hakkı yeniden düzenlenmiştir.

143 sayılı Kanun, «cevap ve tekzip hakkı» ile ilgili tatbikatın savcılıklar marifetiyle kötüye kullandığı vakiâsından hareket ederek cevap ve düzeltmelerin yayını hususunda ilk ve son sözü «hâkim»e (52) bırakmaktadır. 19 uncu maddeye göre, cevap ve düzeltme, Sulh Ceza Hâkimliğine verilir veya gönderilir, hâkim yayınlanmasına karar verir ve bu karara mevkutenin sorumlu müdürü (Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden) itiraz ederse, Asliye Ceza Hâkimi ihtilâfı kesin olarak halleder. 19 uncu maddedeki hükümler, ayrıca birçok bakımlardan değiştirdiği hükümlere nazaran farklıdır: Yürürlük-

(51) Bkz. : KUBALI, s. 256, 364 vd; TUNAYA, s. 141, ÖZÇELİK, s. 132 - 135; ALDIKAÇTI, c. II, s. 20.

(52) Anayasa Tasarısının 24 üncü maddesinin ilk şeklindeki «Mahkeme» kelimesine itiraz vâki olunca Anayasa Komisyonu Sözcülerinden (M. Aksoy) şu açıklamayı yapmıştır: «... hâkim» demek uygun olacaktır. Çünkü, hâkim dediğimiz zaman, bu mahkemeyi de kapsar. Kanun koyucu öyle düzenleyebilir ki, önce hâkime müracaat derpiş olunabilir. Biz böyle düşündük; ilk gazete-ye gönderilecek neşretmezse mahkeme huzuruna çıkarılacak, Ama -arzettiğim gibi- kanun koyucu başka türlü bir hüküm de koyabilir; yani önce mahkemeye gönderilmesi yolundaki hal suretini tercih edebilir. Bkz. : TMTD., c. 3 s. 208 - 209.

teki hükümlere göre, 1) Düzeltme veya cevabın ancak kendisi ile ilgili yayınlar yapılması halinde bir hak teşkil etmesi kabul edilmiş «ilgi» bakımından gerçek ve tüzel kişiler bakımından bir ayırım yapılmamıştır (5680 sayılı Kanununun 19 uncu madesi ilk şekliyle «kendisi ile ilgili» ibâresini ihtiva ettiği halde 1956 değişikliğinde bu kaldırılmıştı). 2) Savcıların yetkisi tamamen kaldırılmıştır. Bunun yerine 19 uncu maddenin ilk şeklinden farklı olarak 1956 değişikliğinin savcılıklara tanıdığı yetki sulh Ceza hâkimine bırakılmıştır. İlk incelemeyi yapan sulh hâkiminin kararına karşı ise, sadece mevkute sorumlu müdürünün asliye ceza hâkimliği nezdinde itiraz etmesi uygun görülmüştür.

Esasen, savcıların yetkisi, sulh hâkimine devredilince itiraz merciinin de «Asliye Hâkimliği» olarak kabulü suretiyle kesin incelemenin yine bir hâkim tarafından yapılması getirilen yeni sisteme uygun düşmektedir. 3) Cevap ve düzeltme hakkını kullanmadan ölen kimsenin bu hakkını, varislerinden sadece birine tanınması ise uzun tecrübelerin sonucunda bir yenilik olarak kabul edilmiştir.

143 sayılı Kanun, Millî Birlik Komitesince 29.11.1960 tarihinde kabul edildiği için, Any. geçici m. 4/3 göre anayasa yargılanmasına tâbi değildir. Başka bir deyişle, anayasa yargılamasının en üst merci olan Anayasa Mahkemesinin ve tâli (yedek) merci olarak ta «dâva mahkeme»lerin bu hususta Anayasa'nın 27 nci maddesine uygunluk denetimi yapmaları imkânı yoktur.

5680 sayılı Kanununun 143 sayılı Kanunla değişik 19 uncu maddesini de Anayasanın 27 nci maddesinde öngörülen esaslara uygun bir şekilde tanzim etmek amacıyla hazırlanan yeni Kanun Tasarısı TBMM'ne sevk edilmiştir (53). Bu tasarının 19 uncu maddesi 143 sayılı Kanununun 19 uncu maddesini şu gerekçelerle değiştirmeyi hedef tutmaktadır:

«Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 27 nci maddesinin ilk fıkrasında düzeltme ve cevap hakkının «ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayın yapılması hallerinde tanınması muvacehesinde mer'î maddedeki şahsa, menfaatini bozan yayından dolayı düzeltme ve cevap imkânını veren hüküm çıkarılmış ve sözü geçen 27 nci maddenin ikinci fıkrası sarahati karşısında evvelemirde mevkutenin ilgili nüshası ile birlikte cevap ve düzeltmeyi gönderenin bulunduğu mahal sulh hâkimliğine

(53) 5680 sayılı Basın Kanununun 29.11.1960 tarihli ve 143 sayılı Kanunla değişik 19 uncu maddesinin değiştirilmesine dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/527) Dönem: 1, Millet Meclisi, S. Sayısı: 525.

verilmesi suretiyle tesis edilmiş bulunan önceden kazaî murakabe sisteminden vazgeçilmiş... sorumlu müdürlerin yayından çekinmeye hakları olduğu ve bu takdirde çekinme sebeplerini derhal yazı ile hâkime bildirmeleri ve sonunda düzeltme ve cevabın yayınlanması gerekip gerekmiyeceğine hâkim tarafından kararlaştırılacağı esası vaz'edilmek suretiyle metnin Anayasaya mutabakatı sağlamıştır.»

Tasarının «menfaatini bozan» yayından dolayı düzeltme ve cevap hakkı tanınmaması Anayasanın açık ifadesinin bir zarureti olduğu muhakkaktır (54). Düzeltme ve cevap hakkının kullanılması usulü ile ilgili «önceden kazaî murakabe» vazgeçilmesinde Anayasanın 27 nci maddesinin 2 nci fıkrasına herhangi bir aykırılık yoktur, kanısındayız. Çünkü bu fıkradaki (Düzeltme ve cevap yayınlanmazsa, yayınlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından karar verilir) hükmü ile radyo yayınlarında olduğu gibi düzeltme cevap metnin önce Kuruma veya mevkute sorumlu müdürüne gönderilmesi usulünde kabul edilebilmesi öngörülmüştür. Tasarı, kanunlaştığı takdirde hem basın hürriyetinin tamamlayıcı unsuru ve hem şahsiyet haklarına tecavüze karşı tesirli bir silâh durumunda olan cevap hakkı müessesesi yürürlükteki hükümlerden farklı olarak Anayasa Mahkemesinin yargı denetimine tâbi olacaktır.

Kanaatimizce, 19 uncu madde ile ilgili Tasarıya senenin muayyen günlerinde çıkan Bayram Gazetesinde (55) çıkan haber ve yazılara karşı da cevap hakkının nasıl kullanılacağı hakkında bir hüküm koymak gerekirdi.

bb) 298 Sayılı Kanun, m. 176

Yürürlükte bulunan 26.4.1961 tarihli ve 298 sayılı «Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun» (56) un 176 ncı maddesi «Seçim zamanında cevap hakkı»nı tanzim etmiştir (57). Düzeltme ve cevap hakkı, seçim zamanında, 143 sayılı Ka-

(54) **ERMAN - ÖZEK**, s. 115.

(55) Mevzuata göre, günlük gazetelerin, Şeker Bayramının ikinci ve üçüncü günleriyle, Kurban Bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde intişar etmeleri memnudur. 15.2.1955 tarihli «Şeker ve Kurban Bayramlarının Gazete Neşri Memnu Olan Günlerinde Neşriyat Yapacak Meslekî Teşekküllerin Tesbitine Dair Talimatname» için bkz. **BASIN KANUNU, BASINLA İLGİLİ KANUN HÜKÜMLERİ**, s. 321.

(56) R.G. : 2.5.1961 - 10976.

(57) «... Seçim süresi içinde özel ve tüzel kişilerin haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendileriyle ilgili hakikate aykırı hareketler, düşünceler ve sözler izafesi suretiyle... yayından dolayı... o özel ve tüzel kişiler düzeltme ve cevap hakkına sahiptirler. Düzeltme ve cevap metni bulunulan yerin sulh yargıcına da verilebilir». (Bkz. : R.G. : 2.5.1961 - 10976, s. 3975, sü. : 2).

nunda olduğu gibi «Önceden kazaî murakabe» sistemine tâbi tutulmuştur. Belirtelim ki, Kurucu Meclis tarafından çıkarılan 298 sayılı Kanunda cevap hakkının tanınacağı haller arasında «kendileriyle ilgili menfaat bozucu» yayınlar da yer almıştır. Kurucu Meclisin mahiyeti itibariyle aynı olan hükümleri bizzat tanzim ederken Anayasanın 27 nci maddesinde başka ibâreler kullanması, 298 sayılı Kanunda bu hakkı ayrı ibârelerle düzenlemesini anlamak zordur. Diğer yandan, 359 sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Kanununun düzeltme ve cevap hakkını tanzim eden 19 uncu maddesinin son fıkrasında, seçim süresinde kullanılacak cevap hakkının 298 sayılı Kanununun 52 inci maddesindeki kayıtlamalara uygun olarak tanınmasını öngörülmüştür. TRT Kanununun atıfta bulunduğu 52 nci maddede «Radyolarda Propaganda» süresini düzenlemektedir.

Görülüyor ki, 298 sayılı Kanunun 176 ncı maddesinde, yer alan seçim zamanına mahsus cevap hakkı ile ilgili hükümler, Any, m. 27/1'e aykırıdır. Çünkü, 176 ncı madde «menfaat bozucu» yayınlara karşı da bu hakkın kullanılabilmesi imkânını vermiştir.

b) Radyo (Televizyon) ve Sinema Yoluyla Yapılan Yayınlar Bakımından

aa) 359 Sayılı Kanun, m. 19 ve 11

359 sayılı Kanunun 19 uncu maddesi ile «tarafsızlık esası»nın bir teminatı olarak düzeltmede cevap hakkı düzenlenmiştir (58). «Düzelme ve cevap hakkı» başlığını taşıyan bu maddedeki hükümlerle

(58) Anayasa Tasarısının 24 üncü maddesiyle ilgili ilk görüşmelerinde düzeltme ve cevap hakkının radyo yayınları bakımından bir açıklık ihtiva etmemesi karşısında da bu hakkın tanınmasını derpiş eden önergeler kabul edilerek madde Komisyona iade edilmişti (Bkz. : TMTD., c. 4, Ellinci Birleşim, 21.4. 1961, C: 3, s. 46). Tasarının Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile ilgili 120 nci maddesinin ikinci görüşmelerde bu maddeye «düzeltme ve cevap hakkının» eklenmemesinin sebebi Anayasa Komisyonu Sözcülerinden M. Aksoy tarafından şu açıklamayla belirtilmiştir: «Tasarının 24 üncü madde hükmünde, düzeltme ve cevap hakkının, yalnız gazetelere mahsus olduğuna dair bir kayıt yoktur... (basın dışı haberleşme araçları) içinde radyo da vardır». Böylece, çok partili hayata girildikten sonra muhalefet partileri tarafından devamlı olarak istenen radyoda cevap hakkı Anayasa teminatı altına alınmıştır (Bkz. : AKSOY, Partizan Radyo ve D.P, s. 39 - 40). Anayasa Tasarısının 24 üncü madde ile ilgili ilk metninde «Düzelme ve cevap yayınlanmazsa, yayınlanmasının...» ifadesi yer aldığı halde Komisyonca yeniden kaleme alındıktan sonra «yayınlanma» kelimesinin yerine «yayımlanma» kullanılmış ve bu husus Anayasa Komisyonu Sözcüsü (M. Aksoy) tarafından şöyle açıklanmıştır. «Radyodan bahsedildikten sonra buna çok lüzum vardır (Aynı yerde)» TRT Kurumu Kanununda ise doğru olarak «yayınlama» kelimesi kullanılmıştır.

5680 sayılı Basın Kanununun değişik 19 uncu maddesi arasında önemli farklar vardır: 1) Düzeltme ve cevap hakkı Anayasasının 27 nci maddesine benzer şekilde Basın Kanununun 143 sayılı Kanunla değişik 19 uncu maddesine nazaran daraltılmıştır. Radyo yayınlarına karşı bu hak bir şahsın ancak, «haysiyet ve şerefine dokunulması» veyahut «kendisiyle ilgili gerçeğe aykırı» yayınlar yapılması hallerinde tanındığı halde, basın yoluyla yapılan yayınlara karşı bu iki halden ayrı olarak «kendisi ile ilgili menfaati bozan» hareket, düşünce ve sözler için de bu hak tanınmıştır. 2) Radyo - Televizyon yayınlarına da bu hak, basın yoluyla yapılan yayınlara nazaran daha kısa (7 gün) bir süreyle tahdit edilmiştir. Sürenin kısa tutulmasının bir sebebi de, bu araçlarla yapılan yayınların tespiti ve kimin tarafından yapıldığının anlaşılması hususundaki teknik güçlüklerdir. 3) TRT Kanununun 19 uncu maddesi bu hakkı, kullananlar bakımından da tahdit etmiştir. Muhalefetteki siyasî partiler için ayrı bir «cevap hakkı» düzenlemiş, Devlet daireleri ile kamu müesseseleri için bu hak tanınmamıştır. 4) Diğer bir fark da bu hakkı kullanmadan ölen kimse bakımındandır. Basın Kanuna göre bu hak vârislerinden yalnız biri tarafından kullanılabilceği halde, radyo - televizyon yayınları bakımından vârislerin birlikte cevap hakkını kullanabilmemelelerine imkânı tanınmıştır (59).

Görüldüğü üzere, Anayasanın 27 nci maddesinde tanzim edilmiş prensiplerin ışığında, radyo (televizyon) yoluyla yapılan yayınlara karşı düzeltme ve cevap hakkının kullanılması, bu yayınların özellikleri gözönünde tutularak özel hükümlerle düzenlenmiştir (60).

b) Sinema Filimlerinin Durumu

Anayasanın 27 nci maddesi filimlere karşı da düzeltme ve cevap hakkını öngörmekte ise de, yürürlükte mevzuatımızda bu hususta herhangi bir hüküm bulunmadığından sinema yoluyla yapılan yayınlara karşı bu hak kullanılmamaktadır. Ancak, Televizyon yoluyla yayınlanacak filimlere karşı, 359 sayılı Kanununun 19 uncu maddesiyle kişilerin, 11 inci maddesiyle de muhalefetteki partilerin «cevap hakkı» nı kullanabilme imkânları mevcuttur.

(59) Ankara Sulh Ceza Mahkemesinin yetkili kılınmasının sebepleri, «sesle, resimle yapılan yayın» olması yani teknik zorunluluk ve TRT Kurumunun merkezinin Ankara'da oluşudur.

(60) Bkz. : FEYYAZ GÖLCÜKLÜ, Radyo ve Televizyonda Düzeltme Cevap Hakkı., c. XX, s. 4, s. 125 vd.

S O N U Ç

Ülkemizde, «cevap hakkı»nı düzenleyen kanunlarda yer alan hükümlerde istikrar temin etmek bir türlü mümkün olamamıştır. Bu müesseseyi sadece basın yoluyla yapılan yayınlar bakımından tanzim eden kanun maddelerinden yıllarca şikâyet edildiği halde istikrar temin eden bir çözüme varılmamasının sebepleri üzerine eğilmek gerekir. Ancak, bu yolla Anayasa sistemimizde, düzeltme ve cevap hakkı ile ilgili hükümleri değerlendirmek mümkündür.

Cevap hakkında istikrar sağlanması ile ilgili en önemli hususlardan biri, mevkutelere sızan «yanlış haberler» i mümkün olduğu kadar azaltmaktır. Bunu azaltmanın çarelerinden en önemlisi ise, Devlet daireleri ve kamu müesseselerinin haber alma ve verme hizmetlerini gören servisleri ile basın mensupları arasında sıkı ve devamlı bir işbirliği sağlamaktır. Unutmamak gerekir ki, kamu oyu tarafından «haksız» olarak kabul edilse dahi düzeltme ve cevap metinlerin sık sık yayınlanması, o gazetenin tirajını derhal etkileyici niteliktedir. Ayrıca, böyle bir hal dolayısıyla «fikir işçisi» durumunda olan gazetecinin müessesese içindeki yerinin sarsılabileceğini belirtmeliyiz.

5680 sayılı Basın Kanununun 143 sayılı Kanunla değişik 19 uncu maddesindeki «menfaatini bozan» ibâresi Any. m. 27/I'e aykırıdır. Bu aykırılığı gidermek amacıyla T.B.M.M.'ne sevk edilen kanun tasarisının Millet Meclisi Genel Kurulunda henüz görüşülmesine başlanmamıştır. Bu tasarinın bir an önce kanunlaşması gerekir. Çünkü, 143 sayılı Kanun, 29.11.1960 tarihinde kabul edildiği için Anayasa yargılamasına tâbi tutulmamaktadır.

Belirtmeliyiz ki, Kurucu Meclis tarafından çıkarılan 298 sayılı Kanunda cevap hakkının tanınacağı haller arasında «menfaat bozucu yayınlar» da yer almıştır Kurucu meclisin cevap haklarının şartlarını bizzat tanzim ederken Any. nın 27 nci maddesinde başka ibâreler kullanması, 298 sayılı Kanunda ise, bu hakkı ayrı ibârelerle düzenlemesini anlamak zordur. 298 sayılı Kanununun 176 ncı maddesindeki seçim zamanına mahsus cevap hakkı ile ilgili hükümlerin de Any. m. 27/I'e aykırı olduğundan değiştirilmesi gerekir.